

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Г. П. Тимченко*

ПІДГОТОВКА СПРАВИ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДАННЯ ЯК СТАДІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Проблема підготовки цивільних справ до судового розглядання була неодноразово предметом дослідження вчених-процесуалістів. Достатньо нагадати імена К. С. Юдельсона, П. В. Логінова, В. Ф. Ковіна, В. К. Пучинського, О. П. Клеймана, М. А. Гурвича.

Проте ЦПК України 2004 р. закріпив новий підхід до регулювання підготовчої стадії цивільного процесу, що ставить перед наукою завдання по обґрунтуванню наявних процесуальних конструкцій, тлумаченню новел законодавства, вдосконаленню його норм та інститутів. Тому метою цієї статті є аналіз етапів розвитку законодавства про судочинство в контексті саме підготовчого етапу цивільного процесу, сучасних теоретичних та практичних проблем, пов'язаних з його регламентацією.

Якими б сучасними, на перший погляд, не здавалися будь-які інститути або норми процесуального права, вони неминуче мають свої часові межі виявлення, свої правові корені. Не є винятком і стадія (провадження) підготовки справи до судового розглядання, котра розвивалася і вдосконалювалася разом з процесуальними формами розгляду і вирішення правових спорів, втілюючи в собі накопичені правові знання і досвід.

Прийнято вважати, що у витоках наук цивілістичного напрямку лежить римське право і римська правова думка, що заклали основи багатьох інститутів у сфері матеріального і процесуального права. Певна річ, римське право не вживало самого терміну “підготовка справи до судового розглядання”, проте є можливим говорити, що окремі його елементи з'явилися саме за часів римського права.

Зокрема, Закон XII таблиць вже містив деяке описання дій, які проводилися від моменту подання позову до початку судового розглядання. Приміром, одним з обов'язків позивача було ознайомлення відповідача з поданим позовом; забезпеченням явки відповідача до суду займався його поручитель, котрий ніс весь тягар відповідальності за нього. Для належної підготовки справи важливе значення мали не тільки участь сторін, але й досудові дії претора. Звичайно, суть цих дій зводилася до складання формули, за котрою в подальшому мало здійснюватися розглядання справи суддею, хоча й не була виключена можливість виклику сторін для проведення з ними попередньої бесіди¹. Римське право, яке згодом стало класичним, послужило основою законодавства різних правових систем, в тому числі і того, що регулює розгляд і вирішення судами цивільно-правових спорів.

Перші вітчизняні законодавчі акти не містили, та й об'єктивно не могли містити норм щодо підготовки справи до судового розглядання через слабе уявлення їх складачів

© Тимченко Г. П., 2008

* старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (м. Київ), кандидат юридичних наук

¹ Римское частное право / Под ред. И. Б. Новицкого, И. С. Перетерского. — М.: Юриспруденция, 2005. — С. 55-56.

про процесуальні норми в цілому, відмінності кримінального і цивільного процесів, необхідність належної регламентації підготовчих, досудових дій. І тільки починаючи з часів Петра I більш-менш визначеними стали правила, присвячені розглядуваному інституту. Так, Указ про “Стисле зображення процесів чи судових тяжб” 1715 р. передбачав колегіальний розгляд усіх справ, чому передувало сповіщення відповідача про порушення справи і виклик його до суду, а також самовислухування попередніх заяв і клопотань сторін, хоча це ще не було підготовкою справи в сучасному її розумінні, а лише проявом окремих складових стадії підготовки справи.

Статут цивільного судочинства 1864 р., який з’явився внаслідок судової реформи, прямо не містив такого поняття як “підготовка справи до судового розгляду”, але закріпив положення про те, що в обов’язки головуючого входить видати розпорядження про виклик відповідача до суду. Це відбувалося у випадку, коли після прийняття заяви, яка надійшла, головуючий визнає можливим розгляд справи по суті. З цього приводу Є. В. Васьковський писав: подання позовного прохання порушує тільки діяльність суду в особі його голови, але відповідач ще поза процесом. Після виклику до суду він стає особою-учасником справи і набуває ряду процесуальних прав².

ЦСЦ містив норми про попередню письмову підготовку справи, котра відбувалася шляхом обміну змагальними паперами у формі прохання, відповіді, заперечення, спростування (ст. ст. 312-325). А втім, ця підготовка не мала характеру обов’язковості. Це було скоріше право сторони скористатися нею чи ні, і лише якщо суд побачить, що справа через свою складність не може бути належним чином вирішена одним словесним змаганням сторін у засіданні, то він міг встановити певні строки виконання процесуальних дій щодо письмової підготовки справи³.

Аналіз законодавства розглядуваного періоду наптовхує на думку про ще не зовсім повне усвідомлення законодавцем значення підготовчих дій для правильного вирішення справи. З одного боку, він закріплює письмову підготовку справи, можливість проведення котрої залежала від самих позовників. З другого боку — її проведення за розсудом суду, хоча і в цьому випадку яких-небудь несприятливих наслідків для сторони, яка ухилялася, не наступало.

Після зміни державного ладу в 1917 р. слід було б очікувати і появи іншої концепції підготовки справи до судового розгляду. Але ЦПК УРСР 1924 р. також не виділив підготовку справи як окрему, самостійну стадію цивільного процесу. Норми, які регламентують дії судді на цьому етапі, були включені у главу, присвячену поданню позову. Виконання підготовчих дій у справі віддавалося на розсуд суду. В одних випадках підготовка справи визнавалася непотрібною і справа негайно призначалася для слухання. Як відмічалось в цьому зв’язку в узагальненнях Верховного Суду, в більшості випадків суди ігнорують попередню підготовку справи⁴. У випадку визнання необхідності проведення попередньої підготовки справи суддя мав необмежені повноваження щодо виконання всіх необхідних, на його думку, підготовчих дій, що ще раз свідчить про відсутність уявлення про значення підготовки справи для можливості досягнення правильного знання про всі обставини справи і прийняття на цій основі справедливого судового рішення.

Немаловажну роль у становленні інституту підготовки справ до судового розгляду повинна була відіграти і наука цивільного процесу. Але і в ній не було необхідної єдності думок. Одні правознавці говорили про те, що з огляду на незначний обсяг процесуальних дій судді навряд чи підготовка цивільних справ є самостійною стадією процесу⁵. Інші наполягали на тому, що тільки в найскладніших справах необхідно проводити підготовку справи⁶. На противагу цим думкам ми особливо виокремлюємо точку зору К. С. Юдельсона, котрий обґрунтував свою позицію, що попередня підготовка справ є в цивільному процесі одною з його обов’язкових стадій. Вона висунута в радянському цивільному процесі самим життям⁷.

² Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса. — М.: Изд-во Бр. Башмаковых, 1914. — С. 302.

³ Там же. — С. 223.

⁴ Юдельсон К. С. Предварительная подготовка дела в советском гражданском процессе. — М.: Юрид. изд-во Мин. юст., 1948. — С. 6.

⁵ Апарникова Ц. М. Обеспечение полноты доказательственного материала к судебному разбирательству дела // Вопросы гражданского права, колхозного права и гражданского процесса. — М., 1958. — С. 180.

⁶ Бачиленко И. М. Строго соблюдать закон в стадии предварительной подготовки гражданских дел // Социалистическая законность. — 1955. — № 7. — С. 65.

⁷ Юдельсон К. С. Указ. работа. — С. 6.

Проблема обов'язковості проведення підготовчих дій розглядалася і при прийнятті Основ цивільного судочинства Союзу РСР і союзних республік. Ст. 33 Основ передбачала, що суддя зобов'язаний провести належну підготовку справи до судового розглядання для своєчасного і правильного вирішення цивільної справи. В ЦПК УРСР 1963 р. була окрема глава 18 "Підготовка цивільних справ до судового розглядання", котра містила перелік дій судді при проведенні такої підготовки, строки її проведення і т. д.

Із додаткової, неосновної стадії підготовки справи стала обов'язковою частиною всього цивільного процесу. Як писав П. В. Логінов, попередня підготовка є обов'язковою стадією цивільного процесу, на котрій суд з участю сторін до розгляду справи в судовому засіданні виконує ряд процесуальних дій, об'єднаних одною метою — підготовкою всього необхідного для розгляду справи в одному судовому засіданні з постановленням законного і обґрунтованого рішення⁸.

Учені підкресливали важливість цієї стадії процесу для швидкого і справедливого здійснення правосуддя. Зразково провести підготовку, відмічав В. К. Пучинський, означає зробити все, що потрібно для встановлення істини у справі, винесення законного і обґрунтованого рішення у першому ж судовому засіданні⁹. Отже, у 60-70-х роках ХХ ст. стадія підготовки справи до судового розглядання остаточно набула самостійного характеру, стала сприйматися як необхідний і значущий етап судової діяльності.

Певним підсумком сучасних робіт щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства стало прийняття нового ЦПК України, головною концепцією котрого є розширення автономії волі сторін у процесі, створення доступних процесуальних форм судового захисту, посилення і гарантування змагальної діяльності сторін. У цьому зв'язку символічним є те, що ЦПК України 2004 р. не просто доповнив главу про підготовку справ до судового розглядання новими нормами, а спробував внести послідовність в дії судді і сторін, сформувавши струнку концепцію цієї діяльності, в основі котрої лежить її обов'язковість для всіх категорій цивільних справ, змагальність як принцип виконання цієї діяльності, різноманітність варіантів діяльності суду і сторін.

Видимими цілями і завданнями такого законодавчого регулювання підготовки справи до судового розгляду є прагнення із формального етапу судової діяльності зробити його реально значущим, в ході котрого можна досягти не тільки примирення сторін (врегулювання спору), але й вирішення завдань, які стоять перед цивільним судочинством у цілому, шляхом підготовки справи таким чином, щоб своєчасно, без відкладення надвог чи інших перешкод процесуального характеру захистити права, інтереси або свободи суб'єктів, які звернулися за захистом. Недооцінка ж цієї стадії цивільного процесу, помилки і прорахунки при цьому суддів, за словами Д. Д. Луспенника, з самого початку дають невірний напрям усьому судовому розгляду, спричиняють численні порушення строків розгляду справи і нерідко є підставою скасування судових рішень¹⁰.

Сучасні дослідники слідом за законодавцем також виходять із обов'язковості і самостійності підготовки справи до судового розглядання. Разом з тим розуміння її правової природи нерідко відрізняється від такого, що вже стало традиційним (приклад подав законодавець, коли назвав цей етап діяльності провадженням у справі до судового розглядання).

Так, М. Й. Штефан і Д. Д. Луспенник вважають правомірним вживання стосовно підготовки саме законодавчого терміну — провадження у справі до судового розглядання¹¹.

На думку Н. Л. Бондаренко-Зелінської, підготовка справи до судового розгляду — це обов'язкова стадія цивільного процесу, яка являє собою сукупність процесуальних дій учасників процесу, спрямованих на з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду та забезпечення своєчасного та правильного розгляду і вирішення цивільної справи¹². Про наявність у цивільному процесі стадії підготовки справи до судового розглядання пише й С. Я. Фурса¹³.

⁸ Логінов П. В. Предварительная подготовка гражданских дел к слушанию. — М.: Госюриздат, 1960. — С. 16-17.

⁹ Пучинский В. К. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству. — М.: Госюриздат, 1962. — С. 4.

¹⁰ Луспенник Д. Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції. — Х.: Харків юридичний, 2006. — С. 146.

¹¹ Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України. — К.: Ін Юре, 2005. — С. 363; Луспенник Д. Д. Вказ. праця. — С. 145.

¹² Цивільний процес / За ред. Ю. В. Білоусова. — К.: Прецедент, 2006. — С. 119. Схожий погляд на правову природу підготовки справи був висловлений і В. І. Тертишниковим. Див.: Тертишников В. И. Основы гражданского судопроизводства Украины. — Х.: Издатель СПД ФЛ Вапнярчук, 2006. — С. 146.

¹³ Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. С. Я. Фурси. — К.: Видавець Фурса С. Я., КНТ, 2006. — Т. 1. — С. 424-425.

Спірних висновків щодо розуміння природи підготовчих дій у своєму дисертаційному дослідженні дійшла Н. Л. Бондаренко-Зелінська. Розглядаючи підготовку справ до судового розглядання як самостійну стадію цивільного процесу, вчена обґрунтовує її наявність як такої не тільки в суді першої інстанції, але й при апеляційному і касаційному провадженнях¹⁴.

Вважаємо, що використання в законодавстві терміна “провадження у справі до судового розглядання”, мабуть, пов’язане з необхідністю розмежування правозастосування як стадії і як циклу, і усунення на цій основі термінологічних розбіжностей стосовно стадій цивільного процесу. Варто зауважити, що вперше з обґрунтуванням необхідності розмежування вказаних вище понять виступив у 70-х роках ХХ ст. Ю. К. Осипов.

Учений стверджував, що будь-якому акту правозастосування властива тристадійність — порушення діяльності, підготовка і прийняття правозастосувального акта. Ця сукупність, на думку правознавця, і являє собою правозастосувальний цикл. Цивільний процес як діяльність щодо розгляду і вирішення правових спорів складається із циклів проваджень: провадження у першій інстанції, в апеляційній і касаційній інстанціях¹⁵.

У зв’язку з цим підготовку справи до судового розглядання як важливий етап судової діяльності можна вважати стадією, але не самого процесу як такого (як у Н. Л. Бондаренко-Зелінської), а його циклу (провадження). Не випадково С. Я. Фурса справедливо зауважила, що попереднє судове засідання (згідно з новим ЦПК України — як елемент підготовки) є стадією провадження у справі до судового розглядання¹⁶.

Підготовка справи здійснюється не тільки судом першої інстанції, вона має місце і при провадженні, пов’язаному з оскарженням судових рішень, хоча і в дещо скороченому вигляді. Неможливо досягнути мети цивільного процесу без проходження певних його етапів¹⁷. Це, мабуть, головне у всьому процесі, тому і підготовка справи є необхідною стадією провадження в будь-якій судовій інстанції.

Кожному етапу судової діяльності мають бути притаманні певні цілі і завдання. Не є винятком і підготовка справи до судового розглядання. Проте законодавцю немає чим особливо “похвалитися” у цьому питанні. Ст. 130 ЦПК України містить правило стосовно тільки попереднього судового засідання, що воно проводиться з метою з’ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного і швидкого вирішення справи, проте про саму підготовку, її цілі і завдання — жодного слова. Навряд чи це є позитивною рисою нашого процесуального законодавства.

У науці цивільного процесуального права здійснюються спроби визначити цілі і завдання цієї стадії. Так, Н. І. Бондаренко-Зелінська вважає, що мета підготовки — сприяння охороні прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб через створення умов для забезпечення правильного і своєчасного вирішення справи і винесення законного і обґрунтованого рішення¹⁸. В такому ж плані схильні розглядати мету підготовки Д. Д. Луспенник¹⁹.

Це достатньо традиційне визначення мети підготовки справи до судового розглядання. Але бажано звернути увагу на один момент. Чи може цивільна справа, котра була підготовлена не зовсім належним чином, згодом бути розглянутою і вирішеною правильно і швидко? Цілком слід припустити таку можливість. Тому не без підстав у процесуальній літературі вказується, що неточне визначення цілі негативно впливає на якість підготовки справи, призводить до відкладення розглядання справи, зволікає її розгляд, спричиняє невинуватану втрату часу судді і учасників процесу²⁰.

Юридична наука вже достатньо давно запропонувала шляхи виходу із ситуації, яка склалася. Мова йде про те, що необхідно закріпити в ЦПК України не тільки ціль і завдання етапу підготовки (як пропонує в наш час Н. Л. Бондаренко-Зелінська), але й встановити, що такою ціллю є забезпечення правильного і своєчасного (на нашу думку, це більш точний термін, ніж “швидко”) розгляду справи в одному (мається на увазі —

¹⁴ Бондаренко-Зелінська Н. Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду як стадія цивільного процесу: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний ун-тет ім. Тараса Шевченка. — К., 2007. — С. 4.

¹⁵ Осипов Ю. К. Элементы и стадии применения норм советского гражданского процессуального права // Проблемы применения норм гражданского процессуального права. — Свердловск, 1976. Вып. 48. — С. 42-44.

¹⁶ Фурса С. Я., Фурса Е. І., Шербак С. В. Вказ. праця. — С. 427.

¹⁷ Луспенник Д. Д. Вказ. праця. — С. 144.

¹⁸ Цивільний процес / За ред. Ю. В. Белоусова. — К.: Прецедент, 2006. — С. 148; Бондаренко-Зелінська Н. Л. Вказ. праця. — С. 4.

¹⁹ Луспенник Д. Д. Вказ. праця. — С. 144.

²⁰ Докладніше про це див.: Шерстюк В. М. Подготовка дела к судебному разбирательству в арбитражном суде // Законодательство. — 2004. — № 5-6.

першому) судовому засіданні. Це положення вже стало, мабуть, хрестоматійним при дослідженні проблем підготовки справи до судового розглядання²¹.

Крім цілей підготовки справи до судового розглядання, неабияке значення має і законодавча регламентація її завдань як основних напрямів діяльності суду і сторін. Якщо мета підготовки справи визначає в цілому ті дії, котрі необхідно виконати на цьому етапі судової діяльності, то завдання деталізують її, тому що тільки в результаті виконання завдань досягається мета підготовки. Як відмітив свого часу В. Ф. Ковин, завдання підготовки мають важливе правове значення, оскільки норми процесуального закону, за допомогою котрих вони виражаються, закріплюють певне коло прав і обов'язків суду²².

Традиційно завданнями підготовки справи до судового розглядання називають визначення: характеру спірного правовідношення і норми матеріального права, яка підлягає застосуванню; фактичних обставин, що мають значення для правильного розгляду справи; кола доказів, необхідних для вирішення справи, і забезпечення їх своєчасного подання; складу учасників процесу, їх процесуального становища і забезпечення їх явки до суду; також завданням є сприяння у врегулюванні спору до судового розглядання, в тому числі і шляхом примирення сторін²³. У цілому можна погодитися з цими наведеними завданнями підготовки справи до судового розглядання. Вони визначають зміст тих дій, котрі є необхідними для розгляду і вирішення цивільної справи в першому ж судовому засіданні.

При дослідженні розглядуваних проблем звертає на себе увагу недосконалість структури глави нового ЦПК України і наявних в ній положень, присвячених підготовці справи до судового розглядання.

Йдеться про те, що за змістом процесуального законодавства підготовка справи обмежена циклом проведення попереднього судового засідання. Ст. 122 ЦПК України передбачає, що в ухвалі про порушення провадження у справі зазначаються час і місце попереднього судового засідання, тобто закон не вимагає вносити окрему ухвалу про проведення попереднього судового засідання. Законодавство лише встановлює необхідність винесення ухвал про процесуальні дії, які потрібно виконати до судового розгляду (ст. 130) та ухвал про дії після закінчення підготовки справи до судового розгляду із зазначенням, які підготовчі дії вже проведені (ст. 156). Відповідно до ст. 129 ЦПК України попереднє судове засідання повинно бути призначене і проведене протягом одного місяця від дня порушення провадження у справі.

Акцент законодавця на проведенні попереднього судового засідання, мабуть, став основою і для тверджень, котрі в наш час все частіше висловлюються в процесуальній літературі, про те, що таке засідання є основним етапом стадії підготовки справи до судового розглядання або навіть стадією²⁴.

Виходить, що підготовка справи зводиться лише до проведення попереднього судового засідання, на котрому власне і виконуються завдання цього етапу судової діяльності: уточнюються обставини справи, подаються докази, відбуваються співбесіди зі сторонами і т. д. Тобто судочинство реально починається тільки при проведенні попереднього судового засідання. Але що ж тоді робити після порушення провадження у справі під час очікування попереднього засідання? За визнанням Д. Д. Луспенника, в ЦПК існує розрив (майже один місяць) при виконанні процесуальних дій на стадії підготовки справи до судового розглядання. Автор відмічає, що між порушенням провадження у справі і призначенням попереднього судового засідання не повинно бути жодного відрізка часу, протягом котрого не виконувалися б необхідні процесуальні дії²⁵.

На наш погляд, процесуальне законодавство в цій частині необхідно вдосконалити і вказати, що провадження у справі до судового розглядання відбувається, щонайменше,

²¹ Юдельсон К. С. Указ. работа. — С. 4-5; Логинов П. В. Указ. работа. — С. 13; Пучинский В. К. Указ. работа. — С. 4; Ковин В. Ф. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Свердловск, 1971. — С. 6 та інші.

²² Ковин В. Ф. Указ. работа. — С. 10.

²³ Кройтор В. А. Гражданский процесс. — Х.: Эспада, 2002. — С. 124; Тertyшников В. И. Гражданский процесс. — Х.: Консум, 2001. — С. 129-132; Гражданский процесс / Под ред. В. В. Комарова. — Х.: Одиссей, 2001. — С. 295; Цивільний процес / За ред. Ю. В. Білоусова. — К.: Прецедент, 2006. — С. 148; Бондаренко-Зелінська Н. Л. Вказ. праця. — С. 10.

²⁴ Луспенник Д. Д. Вказ. праця. — С. 148; Цивільний процес / За ред. Ю. В. Білоусова. — К.: Прецедент, 2006. — С. 150; Фурса С. Я., Фурса Є. І. Адвокат у цивільному процесі: Науково-практичний посібник. — К.: Видавчець Фурса С. Я., КНТ, 2006. — С. 129-138; Бондаренко-Зелінська Н. Л. Вказ. праця. — С. 12.

²⁵ Луспенник Д. Д. Вказ. праця. — С. 147.

у два етапи. Сутність першого (початкового) етапу — процесуальні дії суду щодо врегулювання спору, встановлення галузевої належності спірного правовідношення, визначення фактичних обставин справи, а також уточнення вимог позивача і встановлення складу осіб, які мають брати участь у справі. На цьому ж етапі підготовки виконуються і процесуальні дії сторін, пов'язані головним чином з формуванням доказової бази у справі. Завершальний етап підготовки — це проведення попереднього судового засідання, в ході якого справа досягає своєї “бойової” (до судового розглядання) готовності.

Заслужовує уваги те, що в країнах з розвиненим процесуальним законодавством і ustalеними судовими традиціями (особливо це стосується країн англосаксонської правової сім'ї) застосовуються певні процедури, які дозволяють найдетальніше підготувати порушену справу до судового розглядання. Зокрема, у Великобританії суд після прийняття позову направляє сторонам запитальник, який має суворо встановлену форму з вказаними в ній запитаннями, відповіді на які надають судді інформацію для найповнішої підготовки справи до судового розглядання, і не тільки відповіді, але й побажання сторін щодо організації судового процесу в цілому, можливості врегулювання конфлікту, що виник, порядку розгляду справи і т. д.²⁶

Чому б і нам не наслідувати приклад країн, які випробували ці правила, і не запропонувати учасникам процесу заповнити анкету, в котрій містилася б інформація про те, як уявляють собі сторони перспективи процесу, а також, яка їх позиція у справі, які докази при цьому наявні, а в отриманні яких бажана допомога суду, який намічається суб'єктний склад процесу, чи є можливим врегулювання спору без судового розглядання, яким формам розглядання сторони віддають перевагу, якими доказами володіють і чи достатні вони для винесення правильного рішення. В анкеті можна поставити питання, пов'язані з організацією судової діяльності (дні і години проведення різних процесуальних дій) і т. д. Це стане кроком уперед до демократичних форм судочинства, в яких на першому плані не судді як представники влади, а прості громадяни, “споживачі” цієї влади.

Проведене нами дослідження підготовки справи до судового розглядання як стадії цивільного процесу дає підстави для формулювання певних висновків і перспектив подальших розвідок у даному напрямі. По-перше, ЦПК 2004 р. деякою мірою вніс послідовність в дії суду і сторін, зробив стрункішою концепцію цієї діяльності, в основі котрої лежить її обов'язковість для всіх категорій цивільних справ, різноманітність варіантів, змагальність як принцип виконання. По-друге, використання в законодавстві терміна “провадження у справі до судового розглядання” пов'язане з необхідністю розмежування правозастосування як стадії і як циклу, і усунення на цій основі термінологічних розбіжностей стосовно стадій цивільного процесу. По-третє, процесуальне законодавство необхідно структурно вдосконалити, надати учасникам процесу можливість заповнювати анкету, котра давала б відповіді на запитання про хід процесу і т. д.

²⁶ Кудрявцева Е. В. Предъявление иска в английском гражданском процессе // Законодательство. — 2006. — № 8. — С. 77-82.